

ANDRZEJ GACZOŁ

dr hab. inż. arch., em. profesor Politechniki Krakowskiej

- Instytutu Historii Architektury i Konserwacji Zabytków WAPK,

- Małopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Krakowie

w latach 1993 - 2003;

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

mgr Pauliny Krupy

pt.: *Kamienne i gipsowe dzieła sztuki XIX w. na przykładzie działalności warsztatu rzeźbiarskiego rodu Stehlików – techniki i technologia oraz problematyka konserwatorska ze szczególnym uwzględnieniem ołtarzy z bazyliki OO. Franciszkanów w Krakowie,*

**opracowanej na Wydziale Konserwacji i Restauracji Dziel Sztuki
Akademii Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie,
pod opieką merytoryczną prof. dra hab. Ireneusza Płuski**

I. Podstawy opracowania:

I.1. Zlecenie recenzji przez Przewodniczącego Rady ds. Stopni ASP w Krakowie prof. dra hab. Krzysztofa Tomalskiego pismem Nr WKiRDS-520-01/2019 z dnia 15.05.2023 r.

I.2. Umowa o Dzieło – „z Recenzentem w Przewodzie Doktorskim” zawarta 22.06.2023 r. z Akademią Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie, reprezentowaną przez Rektora prof. Andrzeja Bednarczyka, przy kontrasygnacie Kwestora - mgr Agnieszki Rogowskiej.

I.3. Ustawa z dnia 14 marca 2013 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (tekst jedn. Dz. U. z 2017 r., poz. 1789 z późn. zm.) oraz Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19.01.2018 r. w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzenia czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora (Dz.U. z 2018 r., poz. 261).

I.4. Materiały przekazane przez Przewodniczącego Rady ds. Stopni, a w tym:

I.4.1. Tom zatytułowany: **PRACA DOKTORSKA** Pauliny Krupy pt.: *Kamienne i gipsowe dzieła sztuki XIX w. na przykładzie działalności warsztatu rzeźbiarskiego rodu Stehlików – techniki i technologia oraz problematyka konserwatorska ze szczególnym uwzględnieniem ołtarzy z bazyliki OO. Franciszkanów w Krakowie,* przygotowana pod opieką naukową prof. zw. dra hab. Ireneusza Płuski;

I.4.2. Tom zatytułowany: **Paulina Krupa, PRACA DOKTORSKA – ANEKSY;**

I.4.3. Tom zatytułowany: **Paulina Krupa, PORTFOLIO – PRACE DYPLOMOWE, PRACE KONSERWATORSKIE – RESTAURATORSKIE - REKONSTRUKCYJNE;**

I.4.4. Tomik zatytułowany: **Paulina Krupa, CURRICULUM VITAE, Kraków.**

II. Informacje wstępne - krótki opis i charakterystyka przedłożonych opracowań:

II.1. Praca doktorska składa się ze *Streszczenia* (w językach polskim i angielskim), *Wprowadzenia* oraz **trzech głównych Rozdziałów**, z których każdy dzieli się na **podrozdziały, których jest w sumie osiemnaście**. Dodatkowo, kilka podrozdziałów dzieli się na odrębne ustępy (Doktorantka nazwała je paragrafami, chociaż słowo to najczęściej stosowane jest jako jednostka redakcyjna tekstów prawnych). **Ustępów jest w sumie czternaście**: w podrozdziale 3.2 – sześć ustępów, w podrozdziale 3.3. – dwa, w podrozdziale 3.4. – dwa, w podrozdziale 3.7 - dwa i w podrozdziale 3.8 – dwa. Całość pracy doktorskiej kończą: *Podsumowanie, Bibliografia (50 pozycji)* oraz *Indeksy fotografii (327 pozycji), ilustracji (51 pozycji), rysunków (32 rysunki) i tabel (3 pozycje)*. W całości praca doktorska przedstawiona jest na **452 stronach**.

II.2. Praca doktorska - Aneksy - opracowanie składa się z dziewięciu części (aneksów) prezentujących: raporty z pomiaru widm w podczerwieni dla próbek pochodzących ze sterczyny ołtarza głównego krakowskiej bazyliki OO. Franciszkanów oraz z ekspertyzy mykologicznej ołtarza głównego i ołtarzy bocznych w bazylice j.w. (Aneksy I i IV), analizy próbek warstw malarskich, złocień i zapraw pobranych z ołtarza głównego oraz poziomego zawilgocenia i zasolenia z ołtarza głównego (Aneksy II i V), badania zawilgocenia ołtarza głównego i bocznych ołtarzy bazyliki oraz drgań dynamicznych ołtarza głównego i ich wpływu na stan zachowania obiektu (Aneksy III i VI), opinię konstrukcyjno-budowlaną dotyczącą spękań kamiennej konstrukcji ołtarza głównego (Aneks VII) oraz zawiera dwa skany 3D i dokumentację rysunkową wraz z podziałami konstrukcyjnymi ołtarza głównego i dwóch ołtarzy bocznych w bazylice (Aneksy VIII i IX).

Wśród autorów opracowań prezentowanych w ramach aneksów znajdują się: dr Paweł Karaszkiwicz - „CSlab Laboratorium Konserwacji Zabytków. Badania i Analizy” w Krakowie, inż. Piotr Czerski - „Ambiente Sp. z o.o. Budownictwo, Renowacja, Mykologia, Konserwacja” w Wieliczce, dr Paweł Krzyściak - Uniwersytet Jagielloński, Collegium Medicum, Zakład Kontroli Zakażeń i Mykologii, Rzeczoznawcy Budowlani: Jacek Bagniuk, mgr inż. Mariusz Kędziński i mgr inż. Zbigniew Wendorff oraz Firma BIM TELLIGENT w Krakowie (skany 3D i dokumentacja rysunkowa).

Wymieni autorzy ekspertyz, badań laboratoryjnych i pomiarów są uznanymi w środowisku konserwatorskim specjalistami w swoich dziedzinach, a analiza wyników ich prac znakomicie uwiarygodnia zaprezentowane w pracy doktorskiej ustalenia i wnioski konserwatorskie.

II.3. Tom: „Portfolio – prace dyplomowe, prace konserwatorskie, restauratorskie i rekonstrukcyjne”

W oddzielnie oprawionym tomie Doktorantka zebrała komplet zdjęć prezentujących:

3.1. Prace dyplomowe: pierwsza wykonana na zakończenie Państwowego Liceum Sztuk Plastycznych im. Jana Matejki w Nowym Wiśniczu w 2005 r. i polegająca na wykonaniu w gipsie patynowanym transpozycji antycznej płaskorzeźby *Pożegnanie Eurydyki przez Orfeusza* i nagrodzona oceną celującą (3 zdjęcia) oraz druga – na zakończenie studiów na Wydziale Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki Akademii Sztuk Pięknych w 2017 r., poruszająca problematykę konserwatorską gipsowych patynowanych obiektów wielkoformatowych na przykładzie konserwacji lwowskiego fryzu pt. „*Wjazd Chrystusa do Jerozolimy*” z 1904 roku. Praca dyplomowa magisterska została zaprezentowana w postaci 9 zdjęć na stronach 111 – 115.

3.2. Prace konserwatorskie i restauratorskie wykonane przez Doktorantkę w latach 2007 – 2023:

Zdjęcia dokumentują bogaty dorobek Pauliny Krupy w okresie szesnastoletniej działalności, na który składają się prace zrealizowane na historycznych płaszczyznach architektonicznych (ceglanych, kamiennych i sztukatorskich), zabytkach sztuki rzeźbiarskiej, w szczególności wykonanych w gipsie oraz zabytkach malarstwa (konserwacja obrazów, polichromii na płaszczyznach i sztukateriach gipsowych oraz płaskorzeźbach kamiennych).

Zaprezentowane zdjęcia zapewne nie przedstawiają wszystkich dokonań konserwatorskich Doktorantki, a wśród wybranych szczególną uwagę zwracają – obok zdjęć konserwacji ołtarza głównego i dwóch bocznych w bazylice OO. Franciszkanów w Krakowie w latach 2020 – 2022 (str. 190 – 214), które to prace są głównym tematem dysertacji doktorskiej – fotografie prac konserwatorskich i restauratorskich dokonanych przez Paulinę Krupę w bazylice katedralnej pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny i św. Mikołaja w Łowiczu w latach 2010 – 2011 (str. 24 – 48) oraz przy polichromowanej i złoconej rzeźbie Chrystusa na Krzyżu z kościoła pw. Św. Bartłomieja w Koninie w 2019 r. (str. 172 – 184).

3.3. Ogółem w PORTFOLIO Doktorantka zamieściła 281 zdjęć, bardzo starannie opracowanych i wzbogaconych krótkimi, kompetentnie sformułowanymi opisami.

III. Sylwetka Doktorantki:

Paulina Krupa ukończyła w latach 2000 – 2005 Państwowe Liceum Sztuk Plastycznych w Nowym Wiśniczu w specjalności techniki konserwatorskie – konserwacja elementów architektury i podjęła jako temat pracy dyplomowej bardzo interesujące zadanie: wykonania transpozycji płaskorzeźby antycznej pt. *Pożegnanie Eurydyki przez Orfeusza*, według rzymskiej kopii. Praca dyplomowa polegała na wykonaniu modelu w glinie i odlewu w gipsie patynowanym. **Ta pierwsza oryginalna praca, wyróżniona oceną celującą, zwróciła moją uwagę, bowiem Doktorantka podjęła i od tego czasu podejmuje poszukiwania oraz prowadzi badania nad rzeźbiarskimi obiektami nie tylko kamiennymi, ale także nad XIX-wiecznymi rzeźbiarskimi obiektami gipsowymi, które stanowiły modele do przekuwania, czy kopiowania w kamieniu. W pełni zgadzam się z Jej zdaniem, że „niestety, bardzo wiele dzieł sztuki wykonanych w gipsie uległo zniszczeniu, zarówno z racji nietrwałości, jak również w wyniku nieodpowiedniego postępowania konserwatorskiego”.**

Po ukończeniu Liceum Paulina Krupa bardzo szybko podejmuje w ramach zespołów wykonawczych prace konserwatorskie i restauratorskie przy sztukateriach i detalach kamiennych we wnętrzach obiektów i na ich elewacjach (m.in. kościoły p.w. ŚŚ. Apostołów Piotra i Pawła oraz p.w. Św. Floriana w Krakowie, zabytkowy budynek Zespołu Szkół Ekonomicznych przy ul. Kapucyńskiej, także w Krakowie – lata 2007 - 2009), jak również przy detalach elewacyjnych ceglanych czy też wykonanych z cementów romańskich. Uczestniczy w opracowaniu i realizacji prestiżowych projektów przygotowujących budynki zabytkowe lub całe zespoły objęte ochroną konserwatorską do działań rewaloryzacyjnych: *Renowacja zespołu dawnej Kolegiaty Prymasowskiej w Łowiczu – najcenniejszego skarbu ziemi łowickiej*, *Konserwacja i remont fary w Końskowoli – zabytku o istotnym znaczeniu dla regionu lubelskiego* oraz *Skarbiec Świętokrzyski – szlak architektury drewnianej i średniowiecznej. Kościół pw. Św. Mikołaja w Starym Korczynie* (lata 2010 – 2012).

W 2011 r. podejmuje studia na Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie – na Wydziale Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki, wybierając jako specjalizację: konserwację i restaurację rzeźby. Przez cały okres studiów – w ramach zespołów konserwatorskich, kierowanych przez uprawnionych konserwatorów – kontynuuje prace konserwatorskie bądź restauratorskie przy kamiennych detalach elewacyjnych, płaskorzeźbach i rzeźbach kamiennych (m.in. w krakowskich Sukiennicach i na Kurzej Stopce - na Zamku Królewskim na Wawelu, w kościele pw. św. Józefa w Krakowie-Podgórzu, przy epitafiach w kościele pw. św. Mikołaja w Imielnie i elewacji kościoła parafialnego w Goleniowach).

W latach 2014 – 2016, jeszcze przed obroną pracy dyplomowej, czyli w ramach zespołów konserwatorskich, podejmuje prace konserwatorskie i restauratorskie w bazylice i w kompleksie klasztornym OO. Franciszkanów w Krakowie, poczynając od współdziałania w opracowaniu programów zabiegów konserwatorskich, restauratorskich czy renowacyjnych oraz dokumentacji z tych prac. Z działaniami

konserwatorskimi i restauratorskimi we franciszkańskiej bazylice zwiąże się na blisko dziesięć lat.

Uwagę moją zwrócił fakt, że Paulina Krupa niemal w pierwszych miesiącach po rozpoczęciu studiów współorganizowała w 2012 r. II (Drugą), a następnie w 2016 r. III (Trzecią) Międzynarodową Konferencję Naukową Studentów i Doktorantów Europejskich Wydziałów Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki. Ponadto, w trakcie studiów, uczestniczyła w prezentacji oraz pokazie technologii i technik rzeźbiarskich w ramach *Otwartej Pracowni*, zorganizowanej w Ośrodku Konferencyjno-Wystawienniczym „Kasztel w Szymbarku” (2016 r.), w prezentacji i w pokazie w Collegium Maius – Pracowni Konserwacji Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, w ramach Festiwalu Nauki i Sztuki (temat prezentacji: *Średniowieczny warsztat mistrza Wita Stwosza*) oraz w międzynarodowych warsztatach i pokazie oczyszczenia laserowego w ramach XI Konferencji związanej z udziałem laserów w konserwacji zabytków, zorganizowanej w Krakowie (*Workshop on laser clearing, 11th Conference on Lasers in the Conservation of Artworks*). W ramach wspomnianych konferencji i prezentacji Doktorantka wygłosiła stosowne referaty, a w ich następstwie opublikowała kilka artykułów, m.in. w katalogach z wystaw krajowych *Dzieło-2015* i *Czytelnia Szkicowników*, czy też w wydawnictwie *Re-Akcje 4*: artykuł *Mimochodem (Księżyc- Gwiazda- Maszyna)*, drukarnia „Progress” w Sosnowcu 2016 r.

W 2017 r. na Wydziale Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki krakowskiej ASP Paulina Krupa uzyskała dyplom z wyróżnieniem i tytuł konserwatora dzieł sztuki, w specjalności konserwacja i restauracja rzeźby. Temat pracy dyplomowej magisterskiej był następujący: *Problematyka konserwatorska gipsowych patynowanych obiektów wielkoformatowych, na przykładzie lwowskiego fryzu p.t. Wjazd Chrystusa do Jerozolimy, z 1904 roku autorstwa Alojzego Bunscha.*

Szkic fryzu w formie pełnowymiarowego modelu gipsowego został odnaleziony w krakowskiej bazylice OO. Franciszkanów.

Po uzyskaniu stopnia magistra Doktorantka zrealizowała już tym razem przede wszystkim samodzielnie w latach 2018 – 2022/2023 kilkadziesiąt prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkach i kompleksach zabytkowych, w tym także przy dziełach sztuki znaczących dla kultury narodowej i europejskiej. Z konieczności interdyscyplinarnych działań restauratorskich przy zabytkach konieczna jest także praca w zespołach i w takich układach p. Paulina Krupa również z powodzeniem działała.

Sądzę, że wyrazem uznania dla zawodowej umiejętności, opartej na długoletniej praktyce było powierzenie Jej kierownictwa prac konserwatorskich i restauratorskich we wnętrzach zespołu bazyliki i klasztoru OO. Franciszkanów, ze szczególnym uwzględnieniem konserwacji rzeźbionych detali kamiennych, konserwacji płyt i tablic epitafijnych, kamiennych rzeźb, ołtarza głównego i dwóch ołtarzy bocznych, które to prace są przedmiotem dysertacji doktorskiej oraz współdziałał przy kompleksowej konserwacji prezbiterium i transeptu bazyliki z polichromiami Stanisława Wyspiańskiego, a także krużganków klasztornych (2018-2022/23). Do istotnych zadań należało także wykonanie pełnej dokumentacji konserwatorskiej ze zrealizowanych dokonań.

Spośród prac, składających się na znaczący zawodowy dorobek Doktorantki w ostatnich latach wymienię tylko: przygotowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich oraz w części ich realizacja we wnętrzach kościoła pw. św. Bartłomieja w Koninie (2018 r.), badania i prace przy elewacjach i we wnętrzach zabytkowego Sądu Apelacyjnego – dawnego gimnazjum reformowanego w Łodzi (2019-2021), badania i prace praktyczne w kościele pw. Wszystkich Świętych przy placu Grzybowski w Warszawie (2019–2021), kierowanie pracami konserwatorskimi przy zabytkowych obiektach: drewnianej willi „Pod Aniołem” w Rabce-Zdroju i „Domu na Kazimierzu” przy ul. Spółdzielczej w Niepołomicach (2021 r.). Wracając do Krakowa na uwagę – moim zdaniem – zasługują dokonania konserwatorskie Pauliny Krupy (badania, opracowanie programu, w części realizacja samodzielna bądź w zespołach oraz wykonanie dokumentacji powykonawczej) w Domu Długosza przy ul. Kanoniczej, Arsenałe Muzeum XX. Czartoryskich (2018-2019), zabytkowym budynku Polskiej Akademii Nauk przy ul. Św. Jana 28 oraz przy detalach i wątkach kamiennych w kościele św. Idziego (2022 r.).

Za najważniejsze osiągnięcia naukowo-popularyzatorskie Doktorantki w latach 2018 – 2023 uważam: prezentację Jej dorobku konserwatorskiego – wybranych dokonań - na wystawie „*Konserwator dzieł sztuki przy pracy*”, zorganizowanej w 2018 r. w przestrzeni publicznej, na placu Szczepańskim w Krakowie, udział w organizacji Międzynarodowej Konferencji Konserwatorskiej „*Dziedzictwo*” w krakowskim zespole franciszkańskim oraz wygłoszenie w latach 2018 i 2019 referatów na VII Ogólnopolskiej Konferencji Konserwatorskiej *Jeżów 2018 – Ochrona dziedzictwa kultury. Teoria i praktyka* oraz na konferencji naukowej *Muzealia w konserwacji* (tematem interesującego referatu były *Zapomniane dzieła Franciszka Wyspiańskiego* – problematyka rzeźb przedstawiających Marię oraz św. Jana Ewangelistę z Grupy Ukrzyżowania, odnalezionych w klasztorze OO. Franciszkanów w Krakowie).

Prezentacja sylwetki Doktorantki i ocena jej praktycznej działalności konserwatorskiej i restauratorskiej, a także działalności popularyzatorskiej są w przypadku p. Pauliny Krupy niezwykle istotne, bowiem jej dysertacja doktorska wyrasta z wieloletniej, bardzo aktywnej konserwatorskiej praktyki.

IV. Dysertacja doktorska

Przystępując do pisania rozprawy doktorskiej Doktorantka starała się - jak zapisała we *Wprowadzeniu* - **przybliżyć z jednej strony techniki i technologie wykorzystywane przez XIX-wiecznych rzeźbiarzy, a z drugiej - na przykładzie działalności warsztatu Stehlików ukazać rolę, jaką odegrał ich warsztat kamieniarski oraz rzeźbiarski dla społeczeństwa, kultury i sztuki, jak również dla zabytków, „pomników przeszłości”, które dzięki tej działalności przetrwały do naszych czasów.**

Jest to dla mnie, historyka konserwatorstwa bardzo interesująco postawiona teza, bowiem jeszcze do lat osiemdziesiątych XX wieku sztuka XIX wieku w ogóle, a w tym także w zakresie „uprawiania konserwacji i restauracji” była w większości lekceważona, krytykowana i pomijana w pracach badawczych przez historyków sztuki oraz teoretyków konserwatorstwa.

Jak już wspomniałem, **Rozprawa doktorska** składa się ze „*Streszczenia*”, *Wprowadzenia* oraz trzech głównych *Rozdziałów*, z których każdy dzieli się na podrozdziały, których jest w sumie osiemnaście. Dodatkowo, kilka podrozdziałów dzieli się na odrębne ustępy, których jest w sumie czternaście. Całość pracy doktorskiej kończą: *Podsumowanie*, *Bibliografia* oraz *Indeksy* fotografii, ilustracji, rysunków i tabel.

Rozdział I (str. 16 – 85) – W rozdziale zatytułowanym: *Stehlikowie – życie, edukacja, działalność z podkreśleniem prac konserwatorsko-restauratorskich, renowacyjnych i rekonstrukcyjnych* Doktorantka zaprezentowała zgromadzone informacje i archiwalia dotyczące rodu Stehlików, a następnie skoncentrowała swoją uwagę na badaniu życiorysów i twórczości Edwarda i Zygmunta rozpoczynając od zapoznania się z przebiegiem ich nauki w krakowskim Instytucie Technicznym i wpływem jaki ten okres w ich życiu wywarł na ich działalność. Interesująco przedstawiła sylwetki profesorów Instytutu, a także znaczących kamieniarzy i rzeźbiarzy związanych z Instytutem, a w późniejszym okresie z warsztatem Stehlików. Przekonująco wykazała, że Stehlikowie, a zwłaszcza Edward, miał duże zasługi w rozwoju konserwacji zabytków, szczególnie zabytków sztuki rzeźbiarskiej. Bracia byli bardzo aktywni po „wielkim pożarze Krakowa” w 1850 roku, gdy wzrosło zapotrzebowanie na działalność kamieniarską i rzeźbiarską. Jako niezwykle utalentowani oraz doświadczeni rzeźbiarze wraz z członkami swojego warsztatu stali się równocześnie jednymi z pierwszych renowatorów i restauratorów zabytków. Doktorantka udowodniła to przede wszystkim poprzez analizę archiwaliów, w tym także rachunków i kwitów zachowanych w krakowskim Archiwum Klasztoru Franciszkanów, których kopie zamieściła w dysertacji.

Rozdział II (str. 85 – 112) - Zagadnienia historyczne i charakterystyka ołtarza głównego i ołtarzy bocznych bazyliki Franciszkanów w Krakowie. W tym rozdziale Paulina Krupa zamieściła reprodukcje bardzo interesujących ilustracji i dokumentów dotychczas niepublikowanym (lub rzadko publikowanych), poczynając od rysunku przedstawiającego wschodnią część prezbiterium franciszkańskiego kościoła po tragicznym pożarze w 1850 r., zachowanego w Archiwum Klasztornym (w zespole zwanym „Teki Dutkiewicza”). Na reprodukowanej inwentaryzacji widoczne są zachowane fragmenty kamiennego, marmurowego ołtarza głównego z XVI w. strawionego przez ogień. Jak pisze Autorka: *niewielką pozostałą partię tegoż ołtarza całkowicie usunięto, lub wykorzystano w trakcie prac po pożarze*. Uwagę moją zwróciły również zdjęcia „stehlikowego” ołtarza głównego z częścią prezbiterium, na których widnieje neogotycka okładzina gipsowa, rozpostarta na ścianach prezbiterium w bezpośrednim sąsiedztwie ołtarza. Okładzina ta została usunięta w 1895 r., podczas wykonywania polichromii. Zdaniem Pauliny Krupy *ołtarz wraz z okładziną stanowił kompozycję niezwykle przemyślaną, zarówno pod względem artystycznym, jak i ideowym, a cała kompozycja stanowiła formę charakterystyczną dla wczesnego neogotyku. Ołtarze przybierały wówczas formę struktur architektonicznych utworzonych z dużej ilości „gotyckich” architektonicznych detali. (...) Na podobnych*

zasadach kształtowano ściany prezbiterium w najbliższym otoczeniu ołtarzy. U Franciszkanów pokryto je maswerkami, co miało łączyć ołtarz z architekturą kościoła oraz jednocześnie podkreślać liturgiczny charakter tejże przestrzeni.

Do interesujących ustaleń, opartych na odkryciach podczas badań i prac konserwatorskich prowadzonych przez Doktorantkę przy ołtarzu głównym zaliczam także zlokalizowanie w tylnej partii ołtarza wyrytych dat powstania jego polichromii i złoceń, jak również dat prowadzonych przy nim prac konserwatorskich oraz nazwisk wykonawców. Niektóre nazwiska oraz daty pokrywają się z danymi zawartymi na zwoju impregnowanego papieru z wypisanymi nazwiskami wykonawców polichromii oraz złoceń zaprojektowanych przez Stanisława Wyspiańskiego w 1895 r., który odnaleziono podczas prac konserwatorskich w 1990 r. Wszystkie te ustalenia poparte są zamieszczonymi precyzyjnie wykonanymi zdjęciami (fot. 2 – 17). Na zakończenie rozdziału Nr II Autorka omówiła historię powstania oraz kompozycje dwóch ołtarzy bocznych w bazylice franciszkańskiej autorstwa Stehlików (podrozdział 2.2).

Rozdział III (str. 113 – 414) zatytułowany: *Warsztat Stehlików – techniki, technologia oraz problematyka konserwatorska na przykładzie ołtarza głównego i ołtarzy bocznych bazyliki Franciszkanów w Krakowie oraz innych realizacji* składa się - jak już wspomniałem - z trzynastu podrozdziałów, z których kilka dzieli się na ustępy (ogółem 14).

Jest to fundamentalny rozdział dysertacji, w którym Doktorantka szczegółowo zaprezentowała zagadnienia dotyczące warsztatu rzeźbiarskiego Stehlików, z uwzględnieniem technik, technologii stosowanych przez ten warsztat w trakcie autorskiej działalności, jak również w pracach konserwatorskich i restauratorskich.

Autorka rozpoczęła rozdział prezentacją projektów ołtarza głównego (podrozdział 3.1.) oraz opisem szczegółowych, wszechstronnych jego badań (podrozdziały 3.2, 3.3, 3.4). Pierwszym efektem tychże badań, których dotychczas nigdy nie prowadzono, było ustalenie, że wcześniejsze podejrzenia o wykonaniu ołtarza z gipsu nie były prawdziwe, bowiem podstawowym materiałem stanowiącym jego strukturę jest kamień: piaskowiec oraz wapień pińczowski. Tylko w niektórych partiach zlokalizowano kilka elementów gipsowych, które pochodzą z doraźnych napraw ołtarza (częściowo wykonanych przez Stehlików) oraz z poprzednich konserwacji (str. 155). W wymienionych podrozdziałach Paulina Krupa przedstawiła rezultaty wszystkich koniecznych, szeroko zakrojonych badań wykonanych pod kątem rozpoznania technik zastosowanych przy realizacji ołtarza głównego i ołtarzy bocznych oraz pozwalających na precyzyjne ustalenie stanu technicznego tych obiektów. Opis badań Autorka zakończyła szczegółowo sformułowanymi, rzetelnie przygotowanymi wnioskami prezentującymi problematykę konserwatorstwa ołtarzy (podrozdziały 3.5 i 3.6). Wnioskom towarzyszą liczne, bardzo dobrze dobrane i opracowane fotografie, od numeru 101 do 171.

W podrozdziale 3.7 *Dysertacji doktorskiej* Autorka opisała kompleksowe zabiegi konserwatorskie i restauratorskie trzech stehlikowych ołtarzy, w których przebiegu brała udział oraz którymi kierowała w latach 2020 – 2022. Integralnym uzupełnieniem

części opisowej jest dokumentacja fotograficzna prezentująca wspomniane obiekty po przeprowadzonych pracach (podrozdział 3.8, fotografie od 181 do 205).

W podrozdziałach 3.9 do 3.12, w następstwie dogłębnego rozpoznania franciszkańskich ołtarzy oraz po odszukaniu i analizie wielu innych realizacji Doktorantka przedstawiła godne szczególnego uznania wartości, jakie wniósł warsztat rzeźbiarsko-kamieniarski Stehlików w dziedzinie kamieniarstwa i rzeźby kamiennej, jak również w dziedzinie kształtującego się wówczas konserwatorstwa oraz świadomej restauracji dzieł sztuki. **Zdaniem Autorki, dzięki działalności warsztatu Stehlików zachowało się wiele krakowskich obiektów zabytkowych, uratowanych po „wielkim pożarze Krakowa” w 1850 roku.**

Z ustaleń Pauliny Krypy wynika, że Edward i jego brat Zygmunt, wraz ze swoimi zespołami, pracowali głównie w kamieniu różnego rodzaju, ale także w sztucznym kamieniu oraz gipsie. Przekuwali wiele swych prac z modeli gipsowych na obiekty kamienne. Dokonywali tego najczęściej przy rekonstrukcjach, niemniej gips stanowił dla nich także materiał docelowy, z którego realizowali niektóre dzieła. Prace wykonywali głównie w stylu neogotyckim (czasem w innych neostylach, np. przy epitafiach bądź pomnikach), niemniej w większości były to dzieła przez nich indywidualnie zaprojektowane. **Cennym dorobkiem rozprawy Doktorantki są zawarte w niej stwierdzenia, że kompozycje XIX-wiecznych dzieł Stehlików są bardzo przemyślane i ukształtowane na wysokim poziomie artystycznym, przy równoczesnym zwracaniu uwagi na ich stabilizację konstrukcyjną.**

Po analizie technik i technologii rzeźbiarskich stosowanych w warsztacie Stehlików oraz omówieniu stanu zachowania i przyczyn zniszczeń spuścizny rzeźbiarskiej krakowskiego rodu, Paulina Krupa zamieściła dobrze dobrany i zwięzłe opisany fotograficzny katalog dzieł rzeźbiarskich warsztatu Stehlików (**podrozdział 3.13 – fotografie od numeru 211 do 327, czyli 116 fotografii**). Z pozycji recenzenta wypada mi zwrócić uwagę tylko na drobną pomyłkę: epitafium ks. Zygmunta Goliana (fot. 324) znajduje się w Wieliczce, ale nie w kościele św. Franciszka z Asyżu, a w kościele parafialnym św. Klemensa.

Dysertację doktorską zakończyła Autorka **Podsumowaniem**. Z tekstu podsumowania wynika, że dla Doktorantki praca badawcza nad przebiegiem edukacji oraz długoletnią działalnością warsztatu Stehlików, stosowanymi przez nich technologiami oraz stanem zachowania ich dzieł była cennym doświadczeniem i doskonałym punktem wyjścia dla powstania dzieła konserwatorskiego: konserwacji i restauracji ołtarza głównego bazyliki OO. Franciszkanów w Krakowie.

Całość *Rozprawy doktorskiej*, jak już wspomniałem zamykają: **Bibliografia** oraz **Indeksy fotografii, ilustracji, rysunków i tabel**.

V. Wnioski końcowe:

Bardzo dobrze oceniam wnioski sformułowane przez Doktorantkę w **Podsumowaniu**, będące wynikiem z jednej strony konsekwentnie przeprowadzonych badań naukowych, a z drugiej – doświadczeń uzyskanych podczas konserwacji i restauracji stehlikowych dzieł, przede wszystkim ołtarzy w bazylice franciszkańskiej.

Wiek XIX obfitował w wiele dzieł sztuki rzeźbiarskiej i kamieniarskiej – napisała Paulina Krupa – Polska sztuka rzeźbiarska i kamieniarska tego okresu, szczególnie 2 połowy XIX wieku była tworzona na wysokim poziomie, zarówno technicznym, jak i artystycznym.

Już sam fakt podjęcia tematu, monografii rodziny rzeźbiarskiej Stehlików, który dotychczas nie był szczegółowo opracowany zasługuje na wyjątkowe uznanie. A połączenie badań z pracą konserwatorską przy wybitnych dziełach XIX-wiecznego warsztatu była dla Doktorantki cennym doświadczeniem, bowiem oprócz samego rozpoznania stosowanych przez dziewiętnastowiecznych rzeźbiarzy oraz kamieniarzy technik i technologii dała Jej także możliwość „odkrycia” ich działalności w kształtującej się wówczas dziedzinie konserwacji i restauracji zabytków. Pamięć o tej działalności oraz zasługach dla ratowania „pomników przeszłości” utrwaliła i przekazała Autorka dysertacji. Między innymi, z wielką uwagą zapoznałem się z ciekawie omówioną w pracy doktorskiej polemiką Edwarda Stehlika z Teofilem Żebrowskim na temat odbudowy i restauracji kościoła OO. Dominikanów oraz z ówczesnymi poglądami na temat podejścia do zabytków (podrozdział 1.3, str. 64 – 85).

Praca doktorska jest dobrze, przejrzysto skonstruowana i w całości bardzo estetycznie opracowana. Odznacza się wysokimi walorami poznawczymi i świadczy o dobrej znajomości tematu. Paulina Krupa zgromadziła duży zestaw archiwalnych zdjęć, rysunków oraz dokumentów, na podstawie których między innymi mogła ukazać rolę Stanisława Wyspiańskiego w zaprojektowaniu polichromii trzech kamiennych franciszkańskich ołtarzy. Zdjęcia współczesne zostały starannie dobrane i opisane, reprodukowane w bardzo dobrej jakości, przez co są bardzo pomocne w prześledzeniu całego wyводу badawczego oraz w zrozumieniu i ocenie stosowanych przez Autorkę technik konserwatorskich przy powstawaniu Jej dzieł konserwatorskich.

Uważam, że przedstawiona do recenzji *Dysertacja Doktorska* mgr Pauliny Krupa spełnia warunki stawiane pracom doktorskim w ustawie z 14 marca 2013 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. z 2017 r. poz. 1789 z późn. zm.) oraz w rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19.01.2018 r. i **wnioskuje o dopuszczenie jej do publicznej obrony.**

Kraków, lipiec/sierpień 2023 r.

dr hab. inż. arch. Andrzej Gaczoł, em. prof. PK